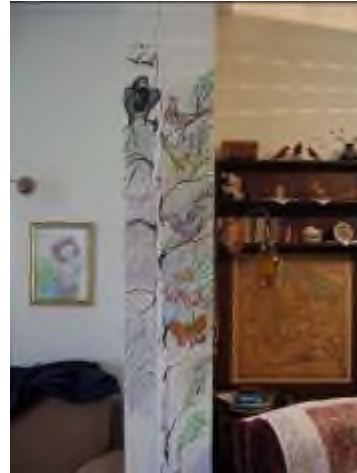

חמאיירת מיכל אפרת – יש פרפרים פה!

סבינה שביד

(תמונה 2) מיכל אפרת

(תמונה 1) ציור קיר בביתה של המאיירת

"היום חלמתי על פראג", במילים אלה קיבלה את פני מיכל אפרת, המאיירת, (כאשר באתי לצלם את ציורי הקיר שעל קירות ביתה בקיבוץ גבעת חיים (מאוחד).

קירות ביתה של מיכל מכוסים ציורים נפלאים, צבעוניים, עליזים ומלאי דמיון והם "זורמים" ממנו לכל פינות הקיבוץ. נמצא אותם בחדר האוכל, במועדון, על קירות מעון ילדים, בבית של חברים, על קיר מחסן כלים ועל סתם קיר או תיבה של חברת חשמל. כי למרות ההפרטה, הקיבוץ כולו הוא ביתה של הציירת, ובכל מקום ניכרת טביעת אצבעותיה (תמונות 3 ו 4). יתרה מכך, מוטיבים מתוך הציורים הגדולים הללו, "זורמים" הלאה אל עשרות הספרים שאיירה החל משנות החמישים של המאה הקודמת ועד היום... אבל ייתכן שהקדמתי את המאוחר, ומוטב שאתחיל את סיפורה של מיכל מן ההתחלה.

(תמונה 4) "עונות השנה" ציור על חלון חדר האוכל

(תמונה 3) ציור קיר בביתה של המאירת

מיכל נולדה ב-27.4.1926, בצ'כיה, בחבל מורביה שעל גבול פולין, אזור בעל נופים מקסימים, הנראים כאילו נלקחו מספרי אגדות. משפחתה הייתה אמידה, בעלת עסק לייצור שוקולד, מה שעשוי היה להבטיח לילדה הקטנה ילדות מתוקה. ואמנם למיכל היה טוב! טוב בבית וטוב בבית הספר. היא עשתה חייל בלימודיה, הצטיינה כקריינית טובה וכספורטאית לא רעה, אהבה לרקוד ולמדה בלט וגם ציור... ילדותה היתה מאושרת.

המציאות השתנתה כאשר צ'כיה נכבשה בידי הגרמנים הנאצים בשנת 1939. בספטמבר 1942 גורשה מיכל יחד עם משפחתה לגטו טרזין ובדצמבר 1943 לאושוויץ - בירקנאו. היא הועברה משם למחנות אחרים והשתחררה בחודש אפריל בשנת 1945 ממחנה ההשמדה ברגן בלזן. כל משפחתה נספתה. היא נשארה לבדה. המתבונן בציוריה של מיכל ובמרבית איוריה של מיכל לא ינחש, שכאלה היו תולדות חייה, שמגיל שלוש עשרה ועד גיל שמונה עשרה, שנים שבהן ילדות עוברות, בדרך כלל, מהמשחק בדובי האחרון אל ההתאהבות בנער הראשון, התנסתה היא בניסיונות שקשה אפילו לדמינם.

אזכור לעבר החיים הקשה ניתן למצוא רק במעטים מציוריה. אחד מהם נמצא בביתה (תמונה 1), ובו מסתיר הציור סדק שנפער בדרך מקרה בקיר חדרה. קרע הסדק עורר במיכל את זיכרון השבר הגדול בחייה. היא ציירה משני עבריו גזע של עץ לבנה, המסמל נעורים וטוהר ומעורר זכרון רחוק של שם מחנה ההשמדה "בירקנאו" (לבנה). צידו השמאלי של העץ נראה ערום ושדוף, ורק העורב השחור מקנן בו. לעומת זאת בצידו הימני של הגזע, כבדרך נס, מבלבלים פרחים, מתעופפים פרפרים ומזמרות להן ציפורים.

(תמונה 6) מתוך "אין פרפרים פה" ציור ילד מטרזין

(תמונה 5) קולז': המגורשים לטרזין והדובי המיותם

לילדות קסם משלה שאינו תלוי רק במציאות החיצונית. אפילו בטרזין שאליה גורשה הציירת בילדותה, המשיכו הילדים המגורשים להתגעגע אל הדובי המיותם, שנשאר ללא "אבא" וללא "אימא", וגם בטרזין הם המשיכו לצייר פרפרים, גם אם אלה לא נראו לעין (תמונה 6). בהגיעם ארצה, ניסו חלק מן הילדים הללו, שבינתיים היו לנערות ונערים, לפצות את עצמם ואת ילדיהם על החסך ההוא. אין מי שידע להעריך את הנופים הפורחים של הכפר, כאדם שראה את הכפר בהיותו פועל כפייה. אין מי שיזדהה יותר עם ציפור או עם פרפר, החופשיים לעוף באשר תשא אותם הרוח, כמי שגדרות תיל חסמו את כל דרכיו והחירות נשללה ממנו, ואין מי שזוכר ומתגעגע אל מנעמי הילדות, כאותו אדם שילדותו נקטעה באיבה. לכן, אין פלא שנופי הילדות שנקטעה וצבעי השפה, שפת האמנות שאפיינה את "מולדתה החורגת" של מיכל, ממשיכים להדהד ביצירתה.

בתום מלחמת העולם, בשנת 1945, חזרה מיכל לפראג. אנשים טובים עזרו לה, והיא התחילה ללמוד בבית הספר הממלכתי לאמנות גראפית בפראג. זמן קצר לפני סיום לימודיה, בשנת 1949, עלתה ארצה והצטרפה לקיבוץ גבעת חיים שרבים מחבריו היו עולים מצ'כיה. אחרי הפילוג הפוליטי בתנועה הקיבוצית, בחרה להישאר בקיבוץ גבעת חיים מאוחד ובו היא חיה עד היום.

בקולאז' שכותרתו "המגורשים לטרזין והדובי המיותם" (תמונה 5), מבטאת מיכל את מורכבות חויתם של העולים שהגיעו מאירופה אחרי השואה. כי אלה שהגיעו לארץ ישראל אחרי השבר הגדול של יהדות אירופה, רצו וגם הצליחו להתערות במולדתם החדשה, אך המולדת החורגת שהתכחשה להם במשך כל שנות שלטונו של היטלר, נשארה נטועה בליבם, כי אין אדם יכול לוותר על ילדותו ועל שפת אמו למרות הזיכרונות הרעים.

כישרון הציור של מיכל התגלה זמן קצר אחרי הגיעה לקיבוץ. היא קיבלה על עצמה את הכנת הקישוט לחג הפורים ומיד ניכר כישרונה. הקיבוץ היה לעוד בית

טוב עבור מיכל. כאן ניתנה לה ההזדמנות הראשונה להוכיח את כישרונה כמאיירת וכמעצבת גראפית. בשנת 1952 הוזמנה חברת הקיבוץ מיכל אפרת, לאייר קובץ שירים של חברת קיבוץ אחרת המשוררת פניה.

הוצאת הספרים של הקיבוץ המאוחד מסרה לידי העולה החדשה קובץ שירים של המשוררת הפופולארית והאהובה פניה ברגשטיין (1908-1950), שקובץ שיריה הראשון היה מנכסי צאן הברזל של כל בית שהיו בו פעוטות, ילדים וגנון. המשוררת פניה כתבה לילדים את שירת העמק. היא סיפרה להם על סביבתם הקרובה, על הפרפר והפרח, על הפרה והכבשה, על הבית ההולך ונבנה, על עונות השנה המתחלפות ועל העגלה והעגלון. היה זה עידן בו הילדים נסעו בעגלות, הכירו עגלונים ולא חשבו שעגלון הנו עגל קטן (גוברין, 2008). פניה ברגשטיין סיפרה על כל אלה בעברית יפה ובחרוזים פשוטים ומתנגנים (הירשפלד, 2008), שהילדים והוריהם קלטו בשמיעה ראשונה, שרו ודקלמו בכל עת בלי שיידרשו לספר עצמו.

במהדורה הראשונה של הספר "בוא אלי פרפר נחמד" נדפסו השירים על נייר מבריק ואוירו בידי אילזה קנטור (ברגשטיין, 1945).

(תמונה 8) איור של חיים האוזמן ליהי ערב

(תמונה 7) איור של אילזה קנטור לבוא אלי פרפר

הספר השני של פניה ברגשטיין "ויהי ערב" (על-פי אנדרסן) אויר על ידי חיים האוזמן (ברגשטיין, 1945, ב'). שני המאיירים שאבו השראתם מהסרטים המצוירים של וולט דיסני וחקייניו. הם נצבעו בצבעים עזים וססגוניים, ונראו בהם ילדים בלונדיניים מתוקים, פרחים דוגמת ציורי ה"פרסים", שהועתקו מהסרטים המצוירים. הילדים אהבו את הציורים והיו מוכנים להתבונן בהם, להעתיק אותם, ולבקש שציורים כאלה ודומים להם יקשטו את קירות חדריהם.

לאה גולדברג, כמו התייחסה לסגנון זה, כשכתבה על הצורך לעידון טעמו ה"אמנותי" של הילד וטיפוחו באמצעות החינוך לאמנות: "אם תגישו לילד לבחירה את המדונה של רפאל וציור פרסומת לסבון (ראש אישה צבעוני ויפה עד בלי די) ותשאלוהו מה יפה יותר, הרי בתשעה מקרים מעשרה יבחר בפרסומת סבון... המעלה הגדולה שבטעם הילדים היא זו, שהוא גמיש, שהילד הוא בעל דמיון מטבע ברייתו, ושיש אפשרות לחנך ולכוון את טעמו בכיוון הרצוי. ולשם כך דרוש לא אמון עיוור בטוב טעמו, אלא ידיעה ויכולת לנצל את גמישות טעמו. חינוך הנוער בענייני ספרות ואמנות, ממש כמו חינוך הנוער בענייני מוסר והשקפת עולם, הוא בידי מחנכיו ומדריכיו" (חובב, תשל"ט).

הוצאות הספרים הם בין הגופים המשפיעים ביותר על "חינוך הנוער בענייני ספרות ואמנות", במיוחד כאשר מדובר בספרי ילדים. החומר הספרותי והאמנותי שהילד מפנים בגיל הרך הוא כמעט בבחינת הטבעה, מצלול השפה והחרוז של ה-"Nursery Rimes" המופנם בילדות הרכה, סגנון הציורים וצבעוניותם, יישארו חביבים ומועדפים לתמיד, גם אם במשך השנים נכיר ונאהב מצלולים אחרים וסגנונות ציור שונים. לכן אני חושבת, שהוצאת הספרים של הקיבוץ המאוחד ועורכיה עשו מעשה ראוי כאשר מסרו בשנת 1951 את קובץ השירים "נסע אל השדה" לפניה ברגשטיין, למאיירת הצעירה, מיכל אפרת, בוגרת בית הספר לאומנות גראפית בפראג, שהגיעה ארצה זה לא מכבר. הדבר השפיע בראש ובראשונה על עיצוב הספר החדש וברבות הימים גם על איור ספרים אחרים.

ספרה החדש של פניה ברגשטיין נדפס על נייר פשוט, לא מבריק, כראוי לספר שאיננו בבחינת "פרסומת לסבון", ובאופן זה קיבלו חרוזיו המתנגנים את הביטוי החזותי הראוי להן. בשורות מתחרזות דוגמת: "אין עוד גשם, אין עוד בוך. \ טוב לרוץ וטוב לקפוץ. \ ובשמש חם כל כך - \ כל החלונות נפתח." (ברגשטיין, 1952), ניתן לשמוע את ציקצוק הבוך מתחת למגפיים ואפשר לחוש את הנשימה העמוקה ואת ה"אח!" המתלווה אליה, כאשר סוף-סוף החלון נפתח והאוויר החם חודר אל תוך החדר המחניק.

(תמונה 9) דף מספרה של פני ברגשטיין "נסע אל השדה" עיצוב ואיור מיכל אפרת

האיור של מיכל היה בבחינת החלון שנפתח, ודרכו פרח השיר אל קוראיו בלבוש הראוי לו.

בניגוד לספרים שהזכרתי קודם לכן, בספר זה לא הופרדו הכתוב והמצויר (תמונה 9). ציור הגדר המתחיל בצד ימין, נמשך גם בצידו השמאלי של הדף ושני הציורים, זה הצבעוני וזה בשחור לבן, מהווים מעין תריס שנפתח והשיר מגיח מתוכו. גם הציור כמו השיר מבטא את תחושת החירות. האיור מבטא את החופש בדמותו הפתוחה והקופצנית של הילד, הפונה לעולם שטוף האור, ממש כמו תריסי חלון הבית וכמו "כל החלונות" שבשיר. גם כתמי הצבע הצפים על פני הדף, כמו נוטלים חופש לעצמם ומשייטים על פני הדף ללא קווי מתאר, וקריאת ה"אח!" השמחה, עולה לא רק מחרוזי השיר, אלא גם מן השמש הזורחת המשתקפת בפירותיו הצהובים של העץ, מהקיר הלבן ומפרחי החמנית שמעבר לדף, זו שלמרות שצוירה מטעמי חיסכון בשחור-לבן, וחרף הגדר המקיפה אותה, קורנת בשפע עלעליה, וכמו מבקשת מן הילד "צבע אותי!".

מיכל הביאה אל ספרות הילדים המיועדת לקטנטנים משב חדש ומקורי, רענן וגם מקצועי. היא חידשה בתחום העריכה הגראפית של דפי הספר ובתחום סגנון האיור. "רצייתי תמיד להביא לילד את הטוב ביותר" סיפרה בראיון לחיים מאור (מאור, 1987), וה"טוב" נשא את חותם האמנות הגראפית הצ'כית בשנות החמישים של המאה הקודמת.

המאיירים הפופולאריים והמקוריים ביותר בצ'כיה במחצית הראשונה של המאה ה-20 היו יוזף לדה ויוזף צ'פק. ציוריהם הצטיינו בקו מצטנע, בצורות פשוטות נטולות פרטים מיותרים, ובוותור על צבעוניות מתוחכמת, כמעט כמו בציורי הילדים או בציורים העממיים של בני ארצם (תמונות 10, 11).

(תמונה 11) יוזף צ'פק

(תמונה 10) יוזף לדה, "קיץ" 1944

חרף החסכנות, יש בציורים אלה חיוניות רבה המעניקה אופי אישי לדמויות ולסביבה בה הן פועלות. ללדה ולצ'פק הייתה השפעה רבה על התפתחות האיור והגרפיקה בצ'כיה, ורבה הייתה השפעתם על עבודותיה הראשונות של מיכל. מיכל אפרת למדה משני האמנים הללו. היא למדה מהם לפשט את הצורות, לתת לכתמים לזרום בחופשיות או לפזרם באקראיות על פני התמונה, להקפיץ ולהריץ את הדמויות בחן על פני התמונה. כמו בציוריו של צ'פק, כך בציוריה של מיכל אפרת, שמחה ואופטימיות משתקפים במראות הנוף, בדמויות ואפילו בבעלי החיים.

לקורא בן זמננו, המתבונן באיוריה של מיכל אפרת בספר "נסע אל השדה" (1952), נראו האיורים יפים ומלאי חיים. עיצובם הולם את התמליל, כשהטקסט המילולי והמאור מתכתבים זה עם זה בצורה הרמונית, ואין האחד מנסה להאפיל על חברו. לא מצאתי סקירות על איוריה מאותה העת, אך מיכל נזכרת שהם לא התקבלו באהדה. אפשר, שהדמויות והנופים המסוגגנים נראו "מופשטים" מדי, אפשר שהיו אלה צבעי המים שהונחו בעדינות וברגישות, ונראו דהויים בהשוואה לצבעים הבוהקים של קנטור והאוזמן (תמונות 7, 8), ואפשר שרישומיה לא דמו כלל לאלה של גוטמן, נבון, תרצה טנאי וצילה בינדר (תמונה 12), המאיירים הידועים והאהובים של שנות החמישים. אך קהל הקוראים אהב את שיריה של פניה ברגשטיין, ובמשך הזמן למד לראות גם את חניס של האיורים של מיכל אפרת.

1952 (תמונה 13) מיכל אפרת, רצתי

1960 (תמונה 12) צילה בינדר, רצתי

האיור והגרפיקה לא היו עיסוקה העיקרי של מיכל אפרת. לפרנסתה עבדה כצבעית בקיבוץ. היא צבעה את החדרים של בתי הילדים בצבעים ססגוניים וכדבריה "הילדים מתו על זה". באחד המפגשים של גרפיקאים מקיבוצים שונים היא פגשה את הגרפיקאי דן גלברט מקיבוץ אלונים, והוא המליץ עליה כמאיירת. המלצתו התקבלה ומיכל התחילה לאייר את ספרה הראשון. מכאן ואילך התגלגלה הקריירה האמנותית שלה כמו מעצמה. במשך עשרים שנים הייתה מיכל אפרת אחראית על ספרי ילדים בהוצאת הקיבוץ המאוחד, ציירה לעיתון "על המשמר", לימדה גרפיקה במכללת "אורנים" וכל אותה העת המשיכה לאייר ספרי ילדים.

מיכל לא קפאה על שמריה. אם משווים את המהדורה הראשונה של הספר "נסע אל השדה" משנת 1952 (סה"כ 28 מהדורות), אל המהדורה המחודשת, שיצאה באותה הוצאת ספרים בשנת 2003, ניווכח בהתפתחותה של המאיירת הן מבחינת הבנת הטקסט ופרשנותו, והן מבחינת סגנון הציור והעריכה.

2003 (תמונה 15) מיכל אפרת, איור לאותו שיר

1952 (תמונה 14) מיכל אפרת

באיור לשיר "בן ארבע" (תמונה 14) משנות החמישים, מתייחס האיור לשורה המזהירה את הילד שלא יגע בעוגה עד שלא יפתור את החידה: "מה כתוב על העוגה?" הילד שבציור נראה מכונס בתוך עצמו, מבויש ונבוך. הוא מחזיק את הסוכרייה קרוב לחזה, כאילו מתוך חשש שגם היא תילקח ממנו. השיר אמנם "חבוק" בין שני חלקי הציור, איור הילד והעוגה, אך הציור הוא בשחור לבן והוא נטול שמחה.

במהדורה החדשה של הספר (תמונה 15), האיור מדגיש את השורות: "אך אני אני טיפש \ ויודע לנחש: \ שוקולד, שקדים, ריבה, \ כתובת-נופת: בן ארבע!" האיור נצבע הפעם בשלל צבעים, כמקובל בימינו. הילד צועד בביטחון על השטיח הצבעוני שנפרש לרגליו. ידיו פרושות לחבק את העולם, חיוך שפוף על פניו, הסוכרייה שבידו מונפת אל על, והדובון, חברו הטוב, מחייך לעומתו. בציור השני של השיר ניצבת עדיין אותה העוגה, אך ארבעת הנרות דולקים לצידה, והשיר מתמלא אור ושמחה, כראוי לשיר שקיבל ביום הולדתו ה-50 שמלה חדשה.

ההתפתחות בסגנונה של מיכל אפרת ניכרת גם מתוך השוואת האיורים הראשונים שערכה לספרו של ע. הלל "בוקר טוב" (ע. הלל, 1974), לאיורי המהדורה שיצאה בשנת 2004 (ע. הלל, 2004), והוא הסגנון המאפיין גם את האיורים לספריה הקלילים של מיריק שניר משנת 1991 (שניר, 1991), (תמונה 16).

(תמונה 17) איור ל"אמא הולכת לכתה א" 1976

(תמונה 16) איור לשיר של מיריק שניר "לקטנטנים גדולים"

איוריה של מיכל משרים על שירה של שניר אוריה לירית ופיוטית. לא רק ש"העלה השקוף... קליל יעוף ורואים... דרכו את כל הפרצוף", אלא שהילדה עצמה נישאת ברוח בקלילות, יחד עם עלי השלכת שעה שהעלה המתעופף מתמזג עם דמות הילדה.

ברבות השנים נעשו איוריה של מיכל משוחררים, צבעוניים ומגוונים יותר מבחינה גראפית ומבחינה פרשנית. ספרה של תרצה אתר, למשל, "אמא הולכת לכתה א" (אתר, 1976), צויר על מחברת שורות, מחברת של כיתה א' (תמונה 17).

הוא נעשה חביבם של כל ילדי כיתות א', במידה רבה בזכות איוריה של מיכל אפרת. הספר המצויר בעפרון על שורות של מחברת, קיבל מיד אופי מוכר ואינטימי, בייחוד בשנים שבהם עדיין כתבו במחברות ולא רק בחוברות מודפסות, או על מקלדת המחשב. גם דמויות הילדים שבספר הזכירו בסגנונם הפשוט את סגנון ציורי הילד. בזכות השיר של תרצה אתר, מקבל הטקסט המשעמם שבמקראה: "דנה קמה. דנה באה. דנה תורנית", משמעות אישית, ובזכות האיורים של מיכל אפרת, נעשו המילים המודפסות של המשוררת, מילותיו של הילד עצמו. הן כתובות במחברתו, מקושטות בציורים "תמימים" הדומים לציוריו ונקראות בקלות ובשמחה.

גם ספרם המשותף של משה ואביטל דפנא, "הודי חמודי" (דפנא, 1981) זכה לאיורים מיוחדים, שרוח האיור המרכז אירופי ניכרת בהם. בתי הכפר הטובלים בירק, פרחי הפעמונית ואפילו הקיפודן המועתק בדיוקנות מן הטבע ומשובץ בתוך וינייטה מסוגננת, נראים כלקוחים מנוף אחר (תמונות 18 ו-19).

(תמונה 19)

איור לשיר "הקיפודן" של אביטל דפנא 1981

(תמונה 18)

איור לשיר "הודי חמודי" של משה דפנא 1981

ספר מקורי אחר בעיצובה של מיכל אפרת הוא הסיפור המחורז של קדיה מולודובסקי, "הילדה אילת" (מולודובסקי, 1986). באותה עת הכרנו את יצירת מולודובסקי באיוריה העדינים של תרצה טנאי, שהתפרסמו בקובץ שיריה של קדיה "פתחו את השער" (מולודובסקי, 1979). איוריה של תרצה הדגישו את הצד החברתי והמעמדי של הדמויות, צד שהיה גם קרוב להשקפת עולמה של המשוררת הסוציאליסטית (תמונות 20-21).

(תמונה 21)
"הילדה אילת", איור תרצה

(תמונה 20)
מעשה בגיגית, בספרה של קדיה "פתחו את השער" איור תרצה

איוריה של מיכל אפרת נעשו ברוח אחרת. מיכל מתייחסת באיוריה לשני המישורים הקיומיים שבהם מתנהלים חייה של הילדה איילת, המישור הראלי של חיי היום יום הקשים והאפורים, והמישור של חיי הדמיון, שאליהם היא בורחת בכל רגע הזוי.

(תמונה 23)
איור של מיכל אפרת ל"הילדה אילת" 1986

(תמונה 22)
איור של מיכל אפרת ל"הילדה אילת"

המציאות שבה מתרחש הסיפור של אילת מתוארת בצבעים קודרים בחדר צר ואפלול, שרק אור העששית מאיר את חשכתו (תמונה 22). מבעד לחלון נשקף

אמנם עולם אחר, עולם של חופש בו ציפורים מתעופפות בשמיים, אך על אילת מוטלות מטלות רבות והיא חייבת להפנות את גבה אל המראות שבחוץ. עליה: "...קיסמים עוד לבקע, \ צריך את התינוק לנענע, \...וקצת לקרוא בטעם, \ וקצת לכתוב בטעם \ ולא! "מן הבית אגרשך הפעם!" אך כאשר החיים נעשים קשים מדי וחסרי תקווה, אילת בורחת אל עולם הדמיון. עולם זה מיוצג הן בשיר והן באיוריה של מיכל אפרת כעולם מלא אור, מוכתם בצבעים מרהיבים (תמונה 23). לא רק השמשייה הכחלחלת בהירה, אלא שכל עולם הדמיון של אילת צבוע כולו בצבעי עפרונה המרהיבים של הציירת מיכל אפרת. פרשנותה החזותית מוציאה בדרך זו את השיר של קדיה אל מעבר לגבולותיו של מעמד הפועלים העניים. ככל הילדים גם אילת מתקשה להסתגל לדרישות החברה, לקבל תפקידים הדורשים אחריות, זמן ותשומת לב. לכן היא בורחת לפעמים אל עולם הדמיון, אשר בו היא הבוראת, היא המולכת והיא השולטת. בפרשנותה של מיכל, גם המבוגרים בני כל המעמדות והגילים, מוצאים את עצמם אחוזי געגועים לאיזו שמשיה כחלחלת, אשר בעזרתה יוכלו להימלט מן המציאות "למרחקים לארץ לא נודעת". בפרשנותה החדשה של מיכל זכתה "הילדה אילת" להצלחה רבה וזיכתה את המאיירת בפרס נחום גוטמן.

בסגנון דומה מאויר גם ספרה של עדולה, "מילים מלטפות" (עדולה, 2002). בספר זה מצטיירים חזותית לא רק הילדים, אלא גם בני משפחה אחרים: הורים, אחים, סבים ודודים. באיור לשיר "משהו בשביל משהו" רואים ילדה שגבה מופנה אלינו. היא מחבקת בובה. מעליה מתנוססת שורת "פורטרטים" של סבתות, סבא, ילד (אולי אח) וגבר צעיר (אולי אב או דוד). במרכז הדף מרחפת לה מכשפה רכובה על מטאטא, מסוג המכשפות שאנו מכירים משוק המזכרות של פראג.

24 תמונה) איור לשיר "משחור בשביל מישחור" בספר "מילים מלטפות" של עדולה 2002

ישנו פורטרט עצמי מפורסם של הצייר הפלמי ורמר, שבו הוא נראה מצד גבו בדיוק כמו הילדה יעל שבתמונה. הצופים מוזמנים "לצייר" את דיוקנו על פי הציור שלו, על פי יכולותיו כצייר מיומן, ועל פי הסמלים המשובצים בציור. איורה של מיכל אפרת גם הוא מסתיר את פני הילדה ואנו מוזמנים לדמיין לעצמנו את דיוקנה על פי מילות השיר. אולי פניה הם פני "פצפונת" כדברי סבא? אולי היא דומה לבובה החבוקה בזרועותיה ואולי היא מין מכשפה חמודה וחייכנית המצליחה להטיל כישוף על כל בני המשפחה. (תמונה 24)

בספר זה, האיורים זורמים כמו מעצמם על פני הדפים הכפולים. הם מחברים בין שני שירים ובין הדמויות השונות. משום מה יש למתבונן הרגשה, שהמאירת הרשתה לעצמה חופש רב יותר וגם שובבות ושמחה מיוחדת הזורמים ביתר שאת. פרפרים ופרחים זורמים גם הלאה, אל קירות הקיבוץ ומכריזים בגוונים ססגוניים ש"יש פרפרים פה!"

על קירות בתי הקיבוץ מצטרף מקצועה השני של מיכל כצבעית, למקצועה כמאירת, וכאן באה לידי ביטוי ה"קיבוצניקיות" שלה, רצונה להעניק לכלל מיכולתה ומכשרונותיה. כאן נמצא לא רק פרפרים, אלא דגמים דקורטיביים שלמים, שניטעו לפני שנים רבות בדמיונה של הילדה מיכל, אי שם באוסטרווה ובפראג, והיא שבה אליהם באהבה גם היום, כמו רבים מן העולים אשר שורשיהם התרבותיים נטועים בשתי ארצות מולדת.

בעמדי בתחנת האוטובוס של הקיבוץ גבעת חיים, בצילם של עצי אקליפטוס ותיקים, נזכרתי בשיר יפה של אחד העולים הללו, המבטא באורח קולע ומזוכך ביותר, את אופי יצירתה של מיכל אפרת.

כי ליום הולדתי
לא ביקשתי אלא
את עיני הדשא הירוקות הללו,
המרדימות אותי כמו כדורי-ארגעה,
מבעד ליום הפונה אל גון הנחושת
העיפה –
עת קולטות אזני את קולות הילדים
מעבר לאמצע חיי,
בין שני עצי אקליפטוס
הניצבים בשולי השמחה הדקה
של פיסת האדמה המרחפת
ממני והלאה – בעוד אני מותר אט-אט על יום הולדתי
לטובת הילדים." (יעוז-קסט, 1976)

ביבליוגרפיה

- אתר, תרצה (1976). **אמא הולכת לכתה א'**, איורים: מיכל אפרת. הקיבוץ המאוחד. ברגשטיין, פניה (1945). **בוא אלי פרפר נחמד**, איורים: אילזה קנטור. הקיבוץ המאוחד. ברגשטיין, פניה (1945). (על פי אנדרסן) **ויהי ערב**, ציורים: חיים האוזמן. הקיבוץ המאוחד. ברגשטיין, פניה (1952). **נסע אל השדה**, איורים: מיכל אפרת. הקיבוץ המאוחד (הוצאה ראשונה 1952, איורים חדשים 2003).
- גוברין, נורית (2008). "הדלות הנוראה של הביטוי", בתוך: **מאזנים**, גליון 2, כרך פ"א, עמ' 2. דפנא, משה ודפנא, אביטל (1981). **הודי חמודי**, הקיבוץ המאוחד.
- הירשפלד, אריאל (2008). "מעל חשכת התהום", מוסף **הארץ**, 21.3.2008.
- הלל, ע (1974). **בוקר טוב**, איורים: מיכל אפרת, הקיבוץ המאוחד. (הוצאה ראשונה 1974). הלל, ע. (2004). **בוקר טוב**, איורים: מיכל אפרת, הקיבוץ המאוחד. (הוצאה חדשה 2004).
- חובב, לאה (1987). **בין סופר ילדים לקוראיו**. ספרית הפועלים, עמ' 78-79.
- יעוז-קסט, איתמר (1976). **דו-שורש**. עקד.
- מאור, חיים (1987). ראיון, בתוך: **על המשמר** 2.1.1987.
- מולודובסקי, קדיה (1979). **פתחו את השער**, איורים: תרצה טנאי. הקיבוץ המאוחד.
- מולודובסקי, קדיה (1986). **הילדה אילת**, איורים: מיכל אפרת. הקיבוץ המאוחד.
- עדולה (2002). **מילים מלטפות**, איורים: מיכל אפרת. קוראים.
- שניר, מיריק (1991). **לקטנים גדולים**, איורים: מיכל אפרת. הקיבוץ המאוחד.